

Ekként könyörög jobb híján a nem létező Úrhoz („Uram ki vagy s ki mégse vagy / magunkra azért mégse hagyj”), majd érvekkel védi népe létjogát az emberi egyenlőség, a népek egyenlőségének törvénye értelmében. Vallomás, könyörgés, érvelés, történet, parafrázis — megannyi külön szín a nagy kompozícióban, mely egészében egy jelentős költő összegző remekműve, s egy nép fekete-piros tánca a versben.

A vers: állandó hiányérzetünk ébrentartója

KÁNYÁDI SÁNDORRAL BESZÉLGET A KÖLTÉSZETRŐL,
MAI DOLGAINKRÓL KÁNTOR LAJOS

— Állítólag filológus ül szemben veled, engedd hát meg, hogy az első kérdés *Szürkület* című, új versköteted számos ars poeticájából épp a Bori Imrének, közös barátunknak ajánlottat „szúrja ki”, a ciklus első darabját; hiszen a *Széljegyzet lábjegyzettel* inkább a mi műfajunk, semmint a lírikusé. Bár Te a költők azon fajtájába tartozol, akik emlékezetből idézik verseiket — szívesen is mondd őket barátainak, azon frissiben —, az olvasók kedvéért idemácsolom az első szakaszt:

*riszálják magukat tetszetős
interjúkban riszálják magukat
európa boldog költői egymással
versenyeznek a beállítás
különböző pózaiban alkotási
nyavalyáikkal traktálják
aki még traktálható
beszélnek beszélnek
egymásnak beszélnek*

Másfél évtizede olvasom rendszeresen, megjelenésük pillanatában a verseidet, versköteteidet, néha élőszóban ismerkedhetem velük, nagyjából ismerem, amit írtak róluk. De még ellenségeidtől sem hallottam a vádat, hogy Te az egymásnak beszélő költők, irodalmárok közé tartoznál. Aki tud verset olvasni, aligha értelmezheti a felkapott, divatos, agyoninterjúvolt poéták iránt táplált irigységnek a *Széljegyzet lábjegyzettel* utolsó sorát: „nekem pedig savanyú a szőlő”...

— Van Nagy Lászlónak egy verse, amelyik így kezdődik: „Műveld a csodát, ne magyarázd” (*Hegyi beszéd*). Az imént idézett vers is egyáltalán csak annyiban ars poetica jellegű, hogy költőket vesz célba, a nyilatkozókat, interjút adókat, vagyis olyanokat, akik a csodát magyarázzák. Az interjúk kísértete járja be a világot, lassan a kritikát, a könyvismertetést, de még a verset, magát az irodalmat, „a csodát” is kezdi kiszorítani a csodamagyarázás, a műhely-intimpistáskodás, erre ölt nyelvet az én versem s a végén a lábjegyzet, a maga öniróniájával, kiveszi az esetleges irigységgel gyanúsítók szájából a szót; tudom, azt mondhatjátok: nekem pedig savanyú a szőlő.

— A *Szürkület* több mint tizennégy ezres itthoni példányszáma (és a „Legszebb versek” két kiadásában a 23 500 — mondjuk a kétmillióhoz arányítva) önmagában is tiszteletet parancsoló, tudva azt, hogy egyik kötetedet sem kellett, mint a könyvesboltok polcain előregedettet zúzdába küldeni. Sőt, a zúzdaügy nálad egészen más-képpen áll. Ma már régiesnek tűnő szóhasználatlaltal úgy mondanám, néptanítónak

jelentkeztél, közösségi — szinte azt mondtam: intézményes — szerepet vállaltál. Egészen nagyformátumú s az utókor esztétáitól kevésbé becsült elődeid is voltak e „műfajban”. Hagyjuk egyelőre a kérdés irodalomesztétikai oldalát, az önként vállalt funkcióval járó kötöttségeket, maradjunk egy kicsit az irodalom- és nyelvészociológiánál. A legutóbbi kolozsvári Kriterion-könyvnapon megérdemelt hatalmas taps fogadta Apáczaidat. Te Apácza! „előjárói tekintetének fénykévéit” villantottad elénk, s a Gyulafehérvárról Kolozsvárra jövő diákok járta irányt, illetve ösvényt állítottad követendő útnak. Utóvégre ez nem választás kérdése; azt is természetesnek vesszük, hogy a termőföldet s a levegő oxigénjét nem próbáljuk műanyaggal helyettesíteni. Tehát, amikor azt monod, „egyetlen batyunk botunk fegyverünk az anyanyelv”, a költő nyelvművelő, anyanyelvművelő köteleességét is kiemeled. Nyilván arra számítasz — s az említett példányszámok szerint megalapozottan —, hogy verseidet tíz- vagy éppen százezrek olvassák. Ismerve líránk mindig is történelmi jelentőségű közéleti szerepét (amelyben rokon a román költészet s általában a közép-kelet-európai népek költészetének a természetével és történetével), mégis megkérdem tőled, nem túlzás abban reménykedni, azzal biztatni magunkat, hogy a költészet mindent magára vállalhat, mindent megoldhat?

— A példányszámmal lehet is meg nem is dicsekedni. Nem biztos, hogy csak a verseimnek szóló érdeklődést jelez a szokatlan magas szám. Minden bizonnyal, ha a kortárs magyar líra minden könyve, vagy legalábbis a java, a versszeretők előtt állna a könyvesboltokban, jobban megoszlaná a figyelem, és én boldogan beérhetném pár ezres példányszámmal is. Azt is jól tudom persze, hogy a példányszám nem azonos az értékkel, a minőséggel, de ebből az sem következik, mint sokan hinnék, hogy minél kevesebb példányban jelenik meg egy verskötet, annál nagyobb esztétikai, egyáltalán költői rangot jelent. Örülök a nagy verskeresletnek, s hogy általában a könyvnek nálunk ilyen sikere van, tudom, hogy ez egyben szocialista kulturális forradalmunk nagy eredménye. De azt is tudom, és fájlalom is, hogy egyben csököttségünk jele is. Mivel a nemzetiségi szellemi létnek mondhatni egyetlen anyagcsere-lehetősége az írás, a könyv, következőképpen — ezt is már sokszor ki nyilatkoztam — nagyobb az író, a nemzetiségi írástudó felelőssége is. És ezzel együtt, mindezek tudtával, mégis azt mondom neked, anélkül, hogy a ló másik oldalára esnék, hogy egyáltalán nem reménykedem abban, hogy a költészet mindent magára tudna vállalni. Annyit vállalhat, amennyit külön-külön minden költő, író a maga teherbíró képessége, alkata, szemlélete szerint vállalni tud. Megoldani a költészet semmit sem oldhat meg. Nem is feladata.

A vers szerintem állandó hiányérzetünk ébrentartója. Ez az én zetelaki téziszem, ugyanis ott voltam kénytelen először megfogalmazni. Arra a hiányérzetre gondolok, ami a teremőt gyötörhette a hetedik vagy nyolcadik napon, látván a mű tökéletlen voltát.

— Rutinkérdésnek tűnik, bár nem annak szántam. Sokat jársz úgynevezett „író-olvasó találkozókra”, s tudom, számodra ezek nem rutinfeladatot jelentenek; olvasóid, hallgatóid méltányolják is ezt a szüntelen jelenlétet, bizalmat, együttgondolkodást. Minthogy a *Napsugárnál* dolgozol, e találkozók egy részén a legfiatalabb és legfogékonyabb olvasókat is gyakran felkeresed — amellet, hogy rendszeresen szólás hozzájuk, versben és prózában, a még mindig legjobb gyermeklapunk oldalain. Mi ezeknek a kisgyerek-olvasóknak a perspektívája, hányadrészük maradhat meg felnőtt korban is verseid, általában a magyar vers, könyv „fogyasztójának”? Hogyan befolyásolja szemléletük, ízlésük alakulását az iskola? Azt hiszem, irodalmunk jövőjének ez egyik alapkérdése. De nem csupán a hazai magyar költészet és próza, a dráma és az esszéírás (olvasás) jövőjéről van szó. Ide kapcsolnám a kérdés másik oldalát is: megnyugtathat-e a verskötetek és regények pillanatnyi magas példányszáma, miközben a szaknyelv romlásáról kell tudomást vennünk? Mint a *Napsugár* „testvér-lapjának” a szerkesztője (ha elfogadjuk Földes László szellemes aforizmáját a szenilis gyerekek, illetve a gyerekes felnőttek lapjáról), tanúsíthatom, milyen nehézségekkel küzd a *Korunk* a közgazdasági, csillagászati vagy biológiai jellegű tanulmányok megválogatásában, „magyarításában”. Ilyen körülmények között marad-

hat-e a költészet hagyományos keretei, formái között, megelégedhet-e a két világháború közötti korszak örökségének konzerválásával? Nyilván nem arra gondolok, hogy főiskolai kurzusokat helyettesítendő, hexameterben természettudományi traktátusokat írjanak a költők, de egy új asszociációs rendszerre mindenképpen. A Te költészeted alakulása is példázza, megítélésem szerint legalábbis, hogy a lírai hagyomány szimpla reprodukálásánál többet követel meg a kor. S éppen a közéleti költő, egy közösség szószólója előbb-utóbb szembenéz ezzel a problémával. Mint ahogy Te is szembenéztél vele, s a mai Kányádi nem azonos már a *Virágzik a cseresznyefa* szerzőjével. Ha jól emlékszem a biológiára, egy negyedszázad alatt többször is kicserélődnek az ember sejtjei...

— Hát én valóban sokat járok író-olvasó találkozókra, évente körülbelül 50—60 alkalommal szoktam megjelenni „a kis- és nagyérdemű közönség” előtt, és a dolog természetéből adódóan, mivel én a *Napsugárnál* dolgozom, hát nagyrészt gyerek- és ifjú olvasókkal találkozom. Ennél nagyobb öröm számomra csak az, hogyha az úgynevezett néppel, a régi értelemben vett néppel, a falusiakkal találkozhatom, s volt már az életemben néhányszor ehhez is szerencsém. Ezeknek a találkozóknak az értelmét én abban látom — egy kicsit talán túl merész a hasonlat —, mint Kodály Zoltán, aki a zenei ábécé oktatását annyira fontosnak tartotta; én az ilyen találkozókot magán költészeti-irodalmi ábécé-tanfolyamoknak fogom fel.

— Engedd meg, hogy közbekérdezzek, emlékeztetve Tamási Áron visszaemlékezésére, és saját farkaslaki élményeimet, a Tamási testvérek szavait is felelevenítve; Tamási idejében az irodalmat ott csupán mint pénzkereseti forrást értékelték, s még az író rokonsága is eszerint minősítette az *Ábel* szerzőjét. Vajon a költészet befogadása, megítélése tekintetében más a helyzet, vagy kultúrforradalmunk hozott ilyen változást az utóbbi évtizedekben?

— A kettő összefügg. És ha nem tűnik szerénytelennek, most már a helyi viszonyokra alkalmazva ezt a beszélgetést, éppen farkaslaki példával élhetek. Én, ha a szó nem volna lejárta, azt mondanám, a szocialista kulturális forradalom győzelmét is látom benne, de az ilyen író-olvasó találásoknak is látom az eredményét. Éppen Farkaslakán volt az a boldog pillanatom, ahol falusiakkal, nagy százalékban szénéégetőkkel találkozhattam, abban az ifjúsági házban, amely Tamási Áronnak volt az első iskolája. Itt gyűltek össze vagy százan, azokkal tartottunk egy irodalmi órát, és meg kell mondanom, hogy az a légkör és az az élmény egészen más természetű volt, mint hogy egyszerűen pénzkereseti többletmunkának tudhatnók be az írói foglalkozást. És nagyon remélem, hogy az is hozzájárult, nem először voltam már ott, hogy az ábécének már jól a végefélét tartunk Farkaslakán, ami az irodalomoktatást illeti; én ugyanis azzal kezdtem, ha szabad itt megismételni, hogy ha egyszer megrajzolnák a magyar irodalom térképét, akkor Farkaslakát ezen a térképen nem nagyközségként, hanem olyan nagyvárosként tüntetnék fel, mint Nagyszalontát vagy Kiskőröst.

— No de mi a helyzet a Székelyföldön kívül élő felnőtt és gyermekolvasóinkkal? Ott hogy alakulnak majd az arányok?

— Jólásba nem bocsátkozhatom, de hogy lesz ezekből a gyerekekből felnőtt olvasó, nekem szent meggyőződésem; nemzetiségi létünkkel is összefügg az irodalomra való jobb odafigyelés, és minden bizonnyal ugyanolyan arányban fog továbbra is nőni az olvasók száma, mint ahogy eddig nőtt. Én merem remélni azt, hogyha eljönne valóban az az óhajtott idő, mint mondtam, hogy minden kortárs irodalmat kézhez kapna az olvasó, a jó romániai magyar irodalomnak nem csökkenne a példányszáma. Persze naivság feltételezni, szó volt már róla, hogy az irodalom mindent megoldhat. Nem a Székelyföldön, hanem egy bihari „terepen” mondtam el, ahol az ifjúsági és gyermekirodalom missziójáról kellett beszélnem, hogy én az irodalom nagy nevelő küldetésében ugyan hiszek, de a nagy eredményeit világviszonylatban azért nem túloznám el, mégpedig azért nem, mert ez az Európa már elég régóta írástudó, s amennyit csak iskolában kötelező olvasmányként eddig a gyermekekkel megtanítottak verset és más szépirodalmat, ha olyan nagy hatása volna ennek az irodalomnak, akkor a világ arculata egészen másképpen kellene hogy kinézzen, mint

ahogy ma kinéz, akkor nagyobb volna a humanizmus, nem lenne nemzeti, nemzeti-ségi gyűlölködés, és egyáltalán jobb volna a világ. De hát be kell érnünk annyi szerepével az irodalomnak, amennyit el tud érní; mindazzal a megszorítással is élnék, hogy lehetséges, máshol másképpen van — például Amerikában, ezt a példát mondtam, ahol nem kötelező verset megtanulni az iskolában, állítólag egyetlen egy beszédet, Lincoln elnök egyik beszédének egyik passzusát kell minden iskolágyermeknek tudnia kívülről, az emberi egyenlőségről és a szabadságról szóló passzust — máshol tehát másképpen van. Ha valahol van missziója az irodalomnak, akkor a nemzeti-ségi környezetben mindenképpen van; ezt éppen Biharban azzal példáztam, hogy egyszer, amikor félreértés alapján, azt hiszem tizennégy-tizenöt évvel ezelőtt, hirtelen húsz magyar iskola szűnt meg az akkori Krisána (Körös) tartományban, akkor hirtelen megnőtt a Bihar megyei Napsugár-előfizetők száma.

— Az irodalomnak az anyanyelv művelése szempontjából milyen esztétikán túli funkciója lehet?

— Ha a költészet korszerű gondolkodásmódját anyanyelven megkapja a gyerek, és ez élményévé válik, akkor ez egész biztosan neki alapot jelent a nyelv más területén is, a tudományban, az anyanyelvi megfogalmazásban. Mert amint mondtam „zetelaki tézisemben”, hogy a költészet állandó hiányérzetünk ébredtartója, még hozzátettem azt is, hogy ez az egyik megfogalmazása a költészetnek. A másik pedig, és ez legalább olyan lényeges, hogy a vers a nyelv szobra. Itt szemléltető példával is éltem; ezt úgy értem, hogy ahogy az elsüllyedt korok földből kiásott szobraiból, szobormaradványaiból, torzóiból is vissza lehet következtetni arra a népre, annak a népnek a műveltségi szintjére, ugyanúgy olyanak kell lennie a mi verseinknek, hogy ha kipusztulna talán ez a nyelv, a mi verseinkből, a verseink töredékeiből össze lehessen állítani, ki lehessen következtetni, hogy milyen lehetett az a nyelv, amelyet most beszélünk itt Kolozsváron. Tehát a költészet teremthet olyan aranyalapot a modern gondolkodásra is a gyerekekben, ami a tudományos anyanyelvnek is lehet kilövőpályája.

— A szobor metaforánál maradva, kérlek, értelmezd ezt saját költészedre. Milyen nyelvi állapotot őriz az 1955-ös *Virágzik a cseresznyefa* — mondjuk a *Szürkület* verseihez viszonyítva?

— Megint csak példával illusztrálhatom. Ne vedd szerénytelenségnek, ha a *Virágzik a cseresznyefát* és mostani kötetemet nagy magyar irodalmi példával próbálom illusztrálni, akkor úgy viszonylanak egymáshoz, mint Ady Endre két első kötete az utánajövőkhöz.

— Úgy gondolod, hogy csak az indulás és a beérkezés távolsága van a két említett köteted között?

— Mellesleg meg kell jegyeznem, hogy legalább olyan könyvsiker volt a *Virágzik a cseresznyefa* annak idején és akkori szemmel nézve, mint most a *Szürkület*. Magam voltam, aki elővigyázatosan a nagy példányszámú rendelésnek csak a felét engedtem nyomtatni — pénzvesztéssel járt ez akkor is —, azért, mert nem szerettem volna, hogy az én kezdő kötetem évekig könyvespolcokon porosodjon. (A könyv kolofonján 1500-as szám olvasható.) Az ötvenes évek elején szinte társadalmi követelmény volt az a hang, emlékezzél vissza „A zászló: Petőfi”-re. Úgy ünnepelték a kötetet, és nem is akárhik, mint ahogy ma talán még inkább fanyalagva viszonyulnak a mostani dolgaimhoz. Nem szabad elfelejteni, hogy a világ is azóta nagyot változott, és ezt a hetvenes évek végének a romániai magyar valóságát, egyáltalán a romániai valóságot sem lehet szinte viszonyítani az ötvenes évek elejéhez; erőmhöz telten abban jártam, azon igyekeztem, hogy az a fejlődés, ami társadalmi szinten s egyáltalán az emberekben végbement azóta, az a versekben is lehetőleg meglátszódjék. De még egy dolgot, amit én a kezdő verseimben sem tagadok meg: magatartást, hozzáállást, vershítet én azóta sem cseréltem.

— Nem mintha egy pillanatig is kétséges volna ez a *Szürkület* olvasója számára, mégis álljunk meg itt egy kicsit, a magatartásnál. A „lassan eltelik” erkölcsével szemben Te mindig is egy másikat vállaltál, amelyet most egyik epigrammádban így fogalmaztál meg:

„megmosolyogsz hogy még mindig a forradalom
tűz-lobogói alatt menetelve szorítom a lépést
bár a világ már régtől üzleti ügyben utazgat”

Szeretném, ha most fogalmilag is körülírnád, mit értesz a „forradalmár” szón — mondjuk a mozgalom, aktivitás és erkölcs hármassága (egysége?) tekintetében.

— Ez nagyon nehéz kérdés, tudtommal az ilyen meghatározásokkal foglalkozók szakmájában sem tudták még egész pontosan megfogalmazni a győztes forradalom után, vagyis a szocializmus kiteljesítése idejében a forradalmiságnak a mibenlétét. Szerintem a forradalmár ebben a társadalmi menetben, a jelen körülmények között csakis az önmagát mindig megújítani képes, nyugtalan ember. Bocsássa meg, akinek ez hatalmában van, de én a költőket általában forradalmárnak tartom. Az, hogy a költészet állandó hiányérzetünk ébrentartója, szerintem ez forradalmármeghatározás, a forradalmiságnak is a megfogalmazása. A nem beletörődő, állandóan jobbítani akaró, a végleges megfogalmazásokat nem elfogadó ember típusa a forradalmár. Nem lehet a dolgokat örök időkre megfogalmazni. A megfogalmazás egyben a dolog halálát is magában rejti, de mindenképpen a dolog dogmává emelkedését hordozza magában. Én nem hiszek a végleges megfogalmazásokban, noha a költőnek az a dolga, és állandóan az a célja, hogy igyekezzék megközelíteni a tökéletest, a pontost, a véglegest. A végleges megfogalmazás mindig viszonylagos, egy bizonyos kornak, egy bizonyos időnek, bizonyos tudásnak és tapasztalatnak a pillanatnyi rögzítése. A forradalmár az, aki ezzel nem éri be, és keresi mindig a tökéletesebbet.

— Mindezt elfogadva, kérdem, mit szólsz Székely János jóslatához a költészet haláláról, amelyet néhány évvel ezelőtt itt, Kolozsvárt mondott el, s most megjelent esszékötetében újraközölte? Ő, aki veled nagyjából egyidőben jelentős költőként indult, és jelentős költő is lett, elméletével összehangzón abba is hagyta a versírást, rátért a drámára, a prózára — és az esszére... Székely János szerint a költészet mint esztétikai funkció meghalt, s csak más funkciókat átvállalva művelhető még.

— Nagyon tisztulem Székely Jánost, nagyon szeretem, tisztulem, mint író, nagy tisztelettel olvasom minden ígését, ugyanakkor arra is érvényesnek tartom azt az előbbi megjegyzésemet, hogy nincsenek végleges megfogalmazások — hogy már unos-untig mind ezen az eléggé girhes szón lovagoljak. Pillanatnyilag Jánosnak ez a szubjektív érzése, ő így látja, hogy a költészet meghalt, neki joga van ezt kinyilatkoztatni, és azért a költészet él tovább; ezt úgy is szokták mondani, hogy a kutya ugat s a karaván halad, és ezt Székely János is nagyon jól tudja. És lehet, hogy János egyelőre abbahagyta a versírást, noha van Illyésnek egy mondása, hogy nem lehet tisztességes ember az, aki a versírást abbahagyja; ő most blank versben ír kitűnő drámákat — és azt mindannyian nagyon jól tudjuk, hogy a költészet teteje mégiscsak a dráma.

— Látsz-e valami törvényszerűt ebben az áttérésben? Ismét személyes vonatkozásban: Te, noha a költészetet nem hagytad abba, és nem is akartod abbahagyni, két drámát is írtál; az *Ünnepek házá*t elő is adták Szatmáron, a *Kétszemélyes tragédia* pedig, olvasói emlékezetem szerint, az egyik legkitűnőbb hazai dráma, amit az utóbbi évtizedekben írtak. Nálad milyen szerephez jut ma, terveidben, a drámaírás?

— A túlzásoktól azért őrizkednünk kellene. A színpadi mű próbája mégiscsak a színház...

— Akaratlanul is esztétikai fejtegetésekbe bonyolódtunk. Időzzünk itt még egy keveset — újra a költészetnél. A *Szürkület* egyik legmodernebb és mégis legközérthetőbb — „formabontó” — verse az *Időmadárijesztő*. „Egyszavas vers”. A cím tulajdonképpen maga a vers, a többi magyarázat hozzá. Bizonyítottad hát, hogy ilyen is van. Sőt „némavers” is. „De csak legbelül szokott megjelenni. Olykor nagyon nagy példányszámban.” Olyan fontos etikai és esztétikai igazságot mondottál ki ezzel, hogy kritikusként, irodalomtörténészként sem hagy nyugton a kíváncsiság, s szeretném a „némavers” esztétikáját részletesebben kifejtve hallani tőled. Nem feledkezve meg arról, hogy Te nem a kevesekhez akarsz sózni, nem csupán a költőtársakkal társalkodsz. Hogyan hallja meg az olvasó a „némaverset”?

— Hogy hogyan hallja meg az olvasó a némaverset, azt nem tudom neked megmondani. A némavers úgy jön létre, hogy „már-már vérembe rögösödnek a ki nem mondható szavak”. Ha esztétikai magyarázatot kérsz, szemléltetném, mert úgy tudom, hogy a strukturalista esztétika szereti megrajzolni a verset. Hát a sok ki nem mondható, a sok némavers az végül is úgy szokott nyilvánosságra kerülni, hogy a költő kezelőorvosának az encefalográfja egyeneset húz — úgy, mint ahogyan a Palocsay-versekben is szokott lenni egy kötegre való egyenes vonal. A sok ki nem mondható igazságtól végül is rúdra kerül a költő bőre.

— Végül, a „dedikálásokra” szeretnék rákérdezni. Ez a köteted különösen felhívja a figyelmet nagyszámú barátodra — és természetesen a vállalt elődökre, példaképekre —, egy kultúrkört zár be, illetve teljesít ki. Mert végül is nyitott ez a kör, minden rokon értékre érzékenyen reagál. A bukaresti földrengéskor elpusztult európai költőnek és műfordítónak ajánlott versedre gondolok például. A. E. Baconsky már nem viszonzhatja a baráti gesztust (korábban megtette egyébként). Mi a helyzet a fiatalabb román kortársakkal, akik közül egyesekhez szintén verset írtál, kötetnyit fordítottál tőlük? Ioan Alexandrura utalok például, a rendkívüli tehetségű, Erdélyből, sőt a kolozsvári egyetemről indult lírikusra. Az irodalom, a költészet természetesen nem „rentabilitásra” épül, mégis fontos számunkra, mindnyájunk számára a visszakapcsolás...

— Én ezen nem töprengtem még, a visszakapcsolásnak erre a módjára nem gondoltam. Itt mindenekelőtt a műfordításról szeretném tisztázni az én elvemet, azt, hogy a műfordítás, ahogy Szabó Lőrinc mondta, a legnemzetibb vállalkozás. Mert aki anyanyelvén ír valami eredeti dolgot, az még sandíthat arra is, hogy az egész emberiség javára dolgozik, lefordítják különböző nyelvekre, s akkor az egész emberiség közkincsévé válik. A műfordító azzal, hogy fordításra adja a fejét, eleve egy nyelv szolgálatára kárhoztatja magát. Megtoldva a Szabó Lőrinc-i gondolatot, a műfordító munkája a postagalambéhoz hasonlatos, azaz csak haza lehet üzeni. Engem a fordításban elsősorban ez érdekel, ezek az imperialista szándékok, hogy úgy mondjam, hogy mit hódíthatok meg a velünk együtt élő nép nyelvéből, kultúrájából. Persze, az nagyon jóleső, ha van visszakapcsolás. Én az említettekkel baráti kapcsolatban is voltam, és ezért tartom emberi kötelességemnek is, hogy például Baconsky halála után tovább ápoljam ezt a barátságot, most már nem személyesen, hanem a műveivel, és ezért fordítottam le az Európának egy kőtrete valót. A Ioan Alexandru esetében is erről van szó. Itt azért egy fontosabb visszakapcsolásról is beszélnék, Ioan Alexandru ürügyén. Ővele elég régóta ismerjük egymást, köztudott, hogy ő külhoni, németországi egyetemen tanult, ott doktorált, megtanult héberül is a német mellett, az *Énekek énekét* is fordította, és volt vele egyszer egy nagyon érdekes beszélgetésem. Egy amerikai évfolyamtársával utazgatott itt Romániában, Tövis táján futottunk össze az étkezőkocsiban, és ott beszélt nekem arról, hogy ő most mindent megtanul, amit megtanulhat nyugaton, de dolga itthon van, és amikor hazajő, a nyugatiak ismeretében fogja csinálni az itthoni dolgait, és ezt be is váltotta. Ezért fordítom Ioan Alexandrut, mintegy nyereséget akarom a magyar közönség számára ezt a dolgot hazahozni, nevezetesen azt, hogy ez a modern egyetemeket és világokat látott fiatalember hazajő, és a legősibbre kapcsol vissza, Bizáncig ereszti le a gyökereit, és mer ebben az elszabadult versű világban nemcsak hogy hagyományos, de szinte monoton egyhangúságú hagyományos verseket írni, tájképeket festeni, arcképeket festeni, már-már a bizánci freskókhoz hasonlóakat. És én ezt a visszakapcsolást valahol, nem akarom eltúlozni, de mégiscsak bartóki gesztusnak érzem. Ezt az ő visszakapcsolását szeretném én bekapcsolni a magyar kultúrkörbe, anélkül — bár jólesik a viszonzás —, hogy elvárnék bármiféle viszonzást is ezért.

— Ezt én nem személyes ügynek érzem, ezért kérdeznék tovább. Te idéztél őt, hogy mindent meg akar tanulni, mert itten van dolga. Ő például, aki Erdélyt szűkebb szülőföldjének tekinti, mennyire ismeri a fejedelemség korát? Mennyire természetes az ő számára, ami minden erdélyi magyar költő számára magától értetődő, s amit Horváth István már régen így fejezett ki: „Nyújtsd a kezéd, Muntyán testvér”? Egyszóval, a műfordítás tőled vázolt, nagyon időszerű felfogása szerint, milyen

párhuzamos jelenségeket ismersz a mai román, illetve a romániai német irodalomban?

— Több példát is lehetne említeni. Ezt így tételesen nem találtam. De Baconsky például nagy örömmel fordította a *Lúdas Matyinkat*, és azt mondta, hogy milyen szerencsés a magyar irodalom, hogy van egy ilyen zseniális verse abból a korból. A Ioan Alexandruval való, már idézett beszélgetésünkhöz az is hozzátartozik, hogy ő például nagy örömeiben és felindulásában még azt is mondta, hogy itthon van nekünk és közösen van dolgunk, és hogy az én vétkem lesz, hogyha őt nem tanítom meg magyarul. Végtelenül jólesett ez a kijelentés, ha nem is került sor rá, ha nem volt alkalom, hogy én a nyelvmesteri képességeimet hasznosíthassam. S az ő jelenlegi elfogult-, bocsánat, elfoglaltsága, úgy látom, egyelőre nem is kecsegtet ilyen lehetőséggel. Ami a történelmet s a párhuzamokat illeti, a szász népköltészet ürügyén megírtam, amit erről tudok; ami a román költészetet illeti, nem ismerem annyira a román kollégáim történelmi gondolkodásmódját, hogy arról vélekedhetném. Olykor azonban az az érzésem, mintha egyazon korban más-más történelemkönyvből tanultunk volna.

— Azt kérdezném még, hogy ezt a nagyon tudatosan épített hidat, a műfordítást, amely lassan-lassan önmagában is életműnyi, hogyan gondold folytatni? Arra utalok, amit például a hazai szász népköltészet tolmácsolása jelentett...

— A máramarosi jiddis népköltéssel foglalkozom, ez abban a stádiumában van egyelőre, ahogy a rozmaringot szaporítani akarod, egy másik cserépből is ágat hajtatni, akkor előzőleg meg kell gyökereztetned. Én most ebben a gyökereztetési stádiumban vagyok, olvasok egy csomó mindent ahhoz, hogy megtalálhassam a kellő magyar kifejezéseket a szóban forgó jiddis népköltészetéhez. Utána pedig egy Ioan Alexandru-kötettel vagyok adós a kiadónak, azt szeretném befejezni. És utána... meglátjuk, addig még egész biztos sor kerül még egy másik, vagy éppenséggel egész kötetre menő friss-meleg interjúra.

Kányádi Sándor: Szürkület

Az emlékezetes *Fától fáig* (1972) után felfokozott várakozással vettük kézbe Kányádi Sándor új verseskötetét, a *Szürkületet*: vajon költői emelkedés vagy netán megtorpanás mellett bizonyít? Nem csalatkoztunk. Amaz válogatás volt másfél évtized lírai terméséből, természetes hát, hogy költői világa sokrétűbb, színekben, árnyalatokban gazdagabb. E mostani viszont, egy korszak alkotásaként egybefogottabb, lényegre szorítottabb, egységesebb. Mintha egyetlen tömbként szakadt volna ki, még ciklusokra se osztódik. Egy-egy vers az ultima verba érvényével készült. Csökkent a távolság a líra végpontjai között, egyre mélyebben és teljesebben valósul meg a lírai program: az igazi modernség — tartalmas egyszerűség.

A Kányádi-költészet ma: dráma. Ünnepek és hétköznapiak hiánya ég benne, egyre súlyosabban nehezedik rá a ballada árnyéka. A tájélmények és szülőföldemlékek melegítő idilljét mind gyakrabban dűlják föl az „életérzés-frontbetörések”, a költő sok tavaszra elegendő kedvét a keserűség. „Elégiákba landolnak az ódák” a kedély komorabbá váló horizontja alatt. Sokszálú és -gyökerű e dráma. Legfőképp alkát és sors különbözősége gerjeszti: „csecsemő-ártatlanság” és Prométheusz-szenvedések kínzó ellentmondása. „Kebelében rezgőnyárfa”, ám a vízőzön elől a szavakat új Noé-bárcába kell mentenie. A „kizökkent az idő” shakespeare-i feszültségérzését néha még katarzisz se oldja: a sír ugyan üres, de késik a feltámadás. Pragmatikus és erkölcsi gondolkodás összeegyeztethetetlen számára, szándék és következmény össz-